

Özgürlükçü bir sosyalizmin izinde

BirGün Felsefe

ÖNDER KULAK KURTUL GÜLEĞÇ

Toplum kuramcısı Marcello Musto, günümüzde yeniden tartışılan Marx külliyyatını ve sosyalizmin geleceğini değerlendiriyor. Musto'ya göre Marx'ın komünizm tahayyülü, otoriter bir devlet aygıtının değil, "özgür bireylerin birliğinin" ve "üretenlerin öz-yönetiminin" hikâyesi. Kurtul Güleğç ve Önder Kulak, Marcello Musto ile son kitabı "Marx'ın Dirilişi" üzerine BirGün okurları için derin ve detaylı bir söyleşi gerçekleştirdi

■ Yakın zamanda Türkçeye de çevrilen "Marx'ın Dirilişi" kitabındaki "Komünizm" başlıklı bölümde, Marx'ın komünizm fikrinin asla bir "hazır reçete" sunmadığı vurgunuzla beraber, bu fikrin ana çizgilerini açıklıyorsunuz. Marx'ın komünizm kavrayışını nasıl özetleyebilirsiniz?

Marx'ın komünist bir toplumun oluşumunu nasıl tasavvur ettiğini ve bildiği gibi neden "geleceğin açığı dükkânları için tarifler" sunmayı reddettiğini anlamak için, Fransız Devrimi'nden 1848'e kadar yayımlanmış sosyalist literatüre, özellikle de Fransa'dakine aşına olmak gerekir. O dönemde sosyalizm üzerine yazan pek çok yazar, daha iyi bir toplumsal örgütlenme sistemi tasarlanmanın tek başına dünyayı değiştirmeye yetebileceği fikrini paylaşıyordu. Çoğu düşündür, reform projelerini fazlasıyla derinlemesine ayrıntılandırdı. Onların gözünde öncelik, doğru formülasyonu bulmaktı; bu formül bir kez keşfedildiğinde, yurtaşlar o zaman bunu sağduyunun gereği olarak gönüllü biçimde kabul edecek ve adım adım hayata geçireceklerdi.

Marx bu yaklaşıma karşı son derece eleştirdi. Birçok sosyalisti, zamanlarının büyük bölümünü "hayali şatolar" kurmak gibi yersiz teorik uğraşlara harcadığı için sert biçimde eleştirdi. Marx'a göre sosyalizm, belirli tarihsel koşullardan bağımsız olarak her zaman ve mekanda geçerli, apriori şekilde oluşturulmuş bir model olarak tasarlanamazdı. Her şeyden önce, kararlı bir biçimde, komünist bir toplumun ancak işçi sınıfı tarafından yaratılabileceğine, dışarıdan dayatılamayacağına iknayıdı. Marx kendini özgürleştirme'nin daima her olası devrimin temel anahtarı olduğuna inanıyordu.

■ Marx'ın komünizmin ilk aşaması dediği "sosyalizm" fikrinin bugün kimi çevrelerce savunulan "demokratik sosyalizm" ve "piyasa sosyalizmi" önerileriyle ve bu önerilere dair kimi mevcut ve geçmiş uygulamalarla örtüştüğü söylenebilir mi? Bu savunular Marx'ın bakış açısından nasıl eleştirilebilir?

Sosyalizm ve komünizm kavramları Marx tarafından çoğu zaman eşanlamlı olarak kullanıldı. 20. yüzyılın yenilgilerinin, komünizmin birinci ve ikinci aşaması arasındaki ayrımların problematik doğasını ortaya koyduğunu düşünüyorum. Bu kategorileştirmeler, Sokrates, Platon ve Hannah Arendt üzerinden felsefi bir perspektife ele alınacak. Söyleşi, aynı zamanda aşkın anlamı, temelleri ve insan yaşamındaki yerini de tartışmaya açacak. **Haber Merkezi**

kapitalizmin temel özelliklerinin sürdürülmesini gerekçelendirmek için kullanıldı. Örneğin Marx, hayattayken, değişim-değeri ve ücretli-emeği ortadan kaldırmadığı için piyasa sosyalizmini eleştirmişti. Bugün asıl mesele, bilakis, karar alma gücünün halka zorlayıcı şartlar dayatan otoriter bir devlet aygıtının elinde yoğunlaşmasını önleyerek, planlamaya dayalı bir ekonominin nasıl yeniden düşünülebileceğini anlamaktır. Marx ne yazık ki bu konuda çok fazla şey yazmadı; ancak "akılcı biçimde düzenlenmesi" gereken bir üretim sistemini tercih ettiğini ifade etmişti.

"Demokratik sosyalizm" ifadesini her zaman bir totoloji olarak değerlendirdim. Sosyalizm -burjuvazinin egemenliğine karşı mücadele eden ve insanın özgürlüğünü, sermayenin serbest rekabete dayalı sistemin ürettiği insanın ve doğanın sömürsünün karşıtı olarak kavrayan hareket- sadece demokratik olabilir. Sosyalizm, kolektif katılım, "kooperatif toplum", Marx'ın dediği gibi "üretenlerin öz-yönetimi" demektir. Elbette sosyalizm sözcüğü, işçi sınıfı üzerinde bir azınlığın -proletarya adına olsa da bütünüyle anti-demokratik-farklı türden bir diktatörlüğünü gizlemek için de kullanılmış; bu adla korkunç suçlar işlenmiştir. Fakat bana öyle geliyor ki "demokratik" sıfatını eklemem gereksinimi, zamanın ruhunun ve yaşadığımız kültürel yenilginin bir göstergesidir. Bu hala kendini sosyalist olarak adlandıranlardan istenen bir savunma, bir excusatio petita gibi gözüküyor. Eğer öyleyse, diğer ideolojilerin savunucuları da sefaflarının yaptıkları için özür dilemeliler. Ne var ki "demokratik liberalizm" ya da "demokratik muhafazakarlık" gibi ifadeler kullanılmıyorlar. Ancak çağdaş kapitalizmin hakikaten demokratik olarak nitelenebilecek çok az yönü var. Sadece bir avuç insan (ya da savundukları ekonomik ve toplumsal değerler göz önüne alındığında, belki de "insanlık dışında kalanlar" demek gerekir) dünya nüfusunun yarısından fazlasından daha fazla servete sahiptir ve tiranlıklarını müdafaa eden siyasal ve askeri gücü doğrudan belirlemektedir. Ancak ki yenilenmiş bir sosyalizm projesi demokrasiyi yeniden hayata döndürebilir; fakat ilki bugün hiç olmadığı kadar yazıfken, ikincisinin ufukta belirdiğine dair bir işaret de olamaz.

■ Peki Marx'ın nihai sınıfsız toplum fikriyle örtüşen nasıl bir sosyalizmden bahsetmek doğru olur sizce?

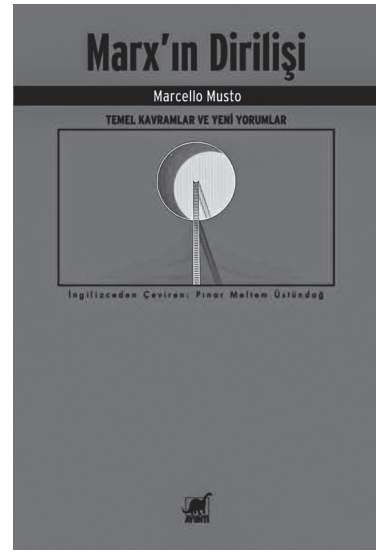
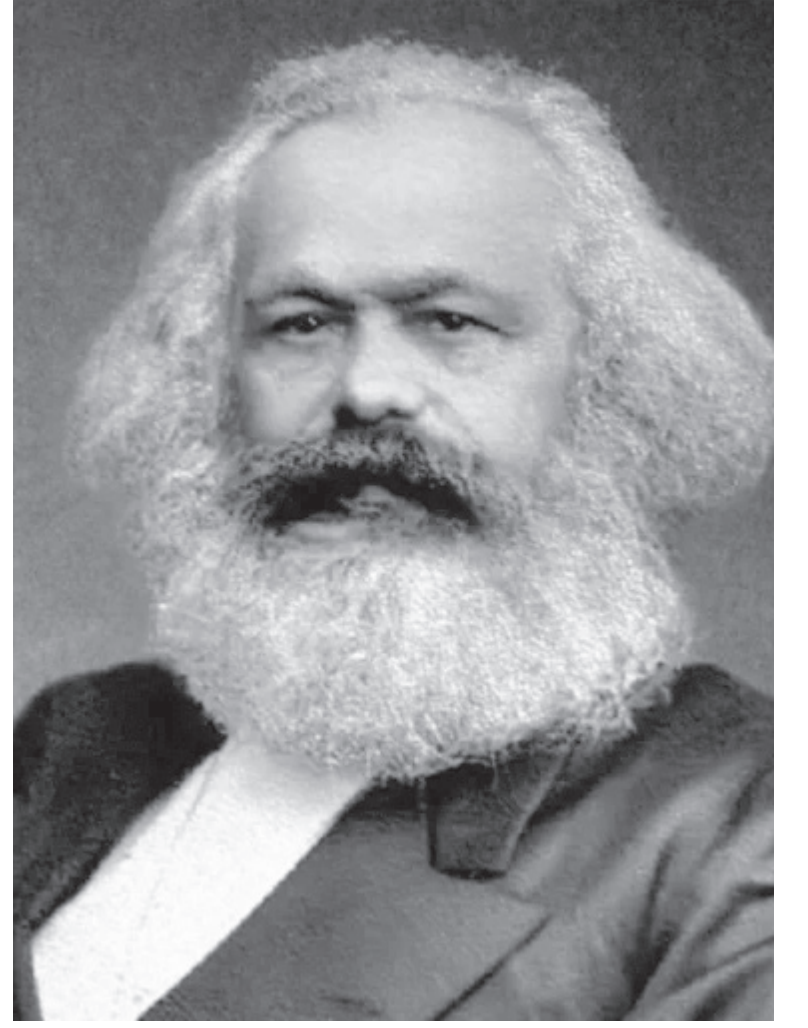
Özgürlüğü aşındıran otoriter

bir sosyalizm yerine, özgürlükçü bir sosyalizm. Özgürlüğü bastıran değil, genişleten bir sosyalizm. Marx'ın tasavvur ettiği sınıfsız toplumu en iyi karakterize eden ve 20. yüzyılda onun adıyla ortaya çıkan birçok siyasal deneyimden en çok ayrılan tek bir bileşen seçmem gerekseydi, bu kesinlikle özgürlük olurdu. Marx Kapital'de komünizm, "özgür bireylerin birliği" olarak tanımladı. Toplumun "yönetici ilkesinin", "her bireyin tam ve özgür gelişimi" olacağı savundu. Sol'un geçmişteki birçok başarısızlığı, bireysel özgürlük ile toplumsal eşitliği temelde bağdaşmaz olarak görmesinden kaynaklanmıştır. Marx bugün hala yalnızca kapitalizmin dinamiklerini kavramak için değil, geçmiş sosyalist deneyimlerin yenilgi nedenlerini daha iyi anlamak için de değerlidir.

■ Bir süredir yapay zekâ ve robotik teknolojilerde dikkate değer gelişmeler kaydediliyor. Bu gelişmelere koşut olarak, kimi çevreler zamanla kendiliğinden bir sınıfsız toplum oluşacağı fikrinden bahsediyorlar. Bu konuda neler söylemek istersiniz?

Bu, Marx'ı hiç okumamış olanların aklına kapitalizmin kaçınılmaz bir fikir. Marx, kapitalizm altında bilim ve teknolojik ilerlemelerin bireylerin zamanlarını özgürleştirmek için kullanılmadığını, doğrudan artı-değere dönüştürüldüğünü açıklamıştı. Sorunuzdaki sav, İkinci Enternasyonal'in teorisyenlerinden başlayarak kapitalizmin kaçınılmaz biçimde kendi kendine çökmeye yazgılı olduğuna inananların yanılsamalarını defalarca çürüten tarihle de gelişmektedir. Fiiliyatta ne ekonomik krizlerin basit bir etkisi olarak ne de teknolojik gelişmelerin otomatik bir sonucu olarak kendiliğinden baş gösteren sosyalist devrimler vardır. Aksine, olan, maddi ve gayri maddi zenginliğin birkaç kişinin elinde yoğunlaşmasının, nüfusun önemli bir bölümünü itaatkar, pasif ve marjinal bir duruma düşürmesidir. Ayrıca, yapay zekâ üretim zincirinin çeşitli aşamalarının taşınmasının doğal kaynakların israfına bağlı çevresel zarara ve şu anda veri sömürgeciliği olarak tanımlanan duruma yol açtığı çevre ülkelerde, koşulları daha da kötüleşmesi de söz konusu.

Özel mülkiyete sınırlar getirme meselesi ele alınmadığı takdirde -ve Marx bu konunun nedenlerini herkesten daha iyi açıklayan bir yazardır- teknoloji ve bilişim, özgürleşmeyi değil, sadece yeni ve daha dramatik esaret biçimlerini üretmektedir. Bir alternatif inşa etmek için, görünüşte anakronik duran "sınıf bilinci" ve "siyasal örgütlenme"

Yapay zekâ ve robotik gelişmelerin kendiliğinden bir sınıfsız toplum yaratacağı fikrine karşı çıkan Musto, özel mülkiyet sorunu çözülmedikçe teknolojinin özgürleşme yerine yeni esaret biçimlerini üreteceği konusunda uyarıyor.

kavramlarına ihtiyaç vardır. İçinde yaşadığımız kararlık zamanlar göz önüne alındığında, devrimci senaryolar şimdilik bunlar!

■ Marx'tan yola çıkarak, işçi sınıfının toplumsal değişimin öznesi olmadığı/olamayacağı bakış açılarını nasıl eleştirmek mümkün? Bu noktada kimlik sorununu sınıfla ilişkisi dahilinde nasıl değerlendirirsiniz?

Kuzey Amerika ve başka yerlerden kimi akademik çevrelerde, Marx'ın yalnızca sermaye ve emek arasındaki ilişkiyi ele aldığı (yanlış bir şekilde) iddia edilmektedir. Oysa Marx, bugün "kimlikler" olarak adlandırdığımız konu da dahil olmak üzere birçok başka konuyu da dikkatle gözlemlemiştir. Örneğin, göç süreçlerine sık sık ilgi göstermiş ve yerli proleterler ile (acmasızca ayrımcılığa maruz kalan) yabancı proleterler arasındaki antagonizmanın burjuvazinin siyasal egemenliğinin asli bir unsuru olduğunu vurgulamıştır.

Son notları arasında, 1877'de San Francisco'da Çinli göçmenlere karşı gerçekleştirilen pogromla ilgili açıklamalar bulunmaktadır. Marx, göçmenlerin "beyaz proleterler" in

kötüleşen koşullarından sorumlu olduğunu iddia eden demagogları sert bir şekilde eleştirmiş ve ABD işçi sınıfını yabancı düşmanı tutumlar benimsemesi için ikna etmeye çalışanlara karşı durmuştur. Marx'a göre yoksulluk ve sömürüyle, ayrıca ırkçı ideolojiyle mücadelenin anahtarı, kimliğe dayalı kökenler veya yerli-yabancı işgücü arasındaki ayrımardan bağımsız olarak, işçiler arasındaki sınıf dayanışmasıydı. Bu mesele günümüzde çok daha fazla önem kazanmıştır. Marx'ın yaklaşımı, kimlik ve sınıfın birbirlerine karşıt kavramlar olmadığını, aksine güçlü ve örgütlü bir işçi hareketi olduğunda her türlü ayrımcılığa karşı mücadelenin daha etkili olduğunu anlamamızı sağlar.

■ Yine Marx'tan hareketle, toplumsal değişim mücadelesi ve kazanımları kapsamında işçi sınıfı ve "öncü parti" meselesi hakkında neler söylemek istersiniz? İşçi sınıfı muhalefette ve iktidarda nasıl örgütlere sahip olmalı, bu örgütleri nasıl şekillendirmeli ve kullanmalı?

Devrimci öncü kavramı ve buna dayanan komünist parti modeli, Marx'ın düşüncesinden ve Uluslararası Emekçiler Birliği'nin lideri olarak yürüttüğü siyasi faaliyetlerinden önemli ölçüde farklılık gösterir.

19. yüzyılın sonlarındaki işçi hareketinin umutları ile günümüzün kendine özgü siyasi faaliyetlerinde önemli ölçüde farklılık gösterir. Marx'ın döneminde sosyalizmin yakında geleceğine dair kesin beklenti ile bireycilik ve özelleştirme doğrultusunda yeniden şekillendirilen dünyaya karşı günümüzün ideolojik boyun eğme hali arasında uçurumlar var. Bana kalırsa, yeni dünya düzensizliği karşı koymak için köklü bir yeniden yapılanma geçirmesi gereken işçi hareketi iki temel ayrımcı özelliği göz ardı edemez: onu oluşturan çeşitli akımların çoğulculuğuna açıklık -yani, her zaman hakikati temsil ettiğini düşünen birçok eski komünist partinin dogmatizminin tam tersi- ve radikal bir siyasi programa sahip olmak. Doğrusu (komünizmden sonra) neoliberalizmin yükselişiyle ezilen sosyal demokrasinin ortadan kalkmasıyla beraber, mevcut senaryoda artık geçici çözümlerin yeri kalmamıştır.

KÜLTÜR FABRİKASI'NDA FELSEFE SÖYLEŞİLERİ: Sokrates, Platon ve Arendt ele alınacak

Kültür Fabrikası'nda sanat ve felsefe söyleşileri Bursalılar bekliyor. "İnsan ve Felsefe" başlığıyla ücretsiz olarak düzenlenen Kültür Fabrikası Felsefe Söyleşileri siyasetten ırkçılığa, kozmostan aşka uzanan altı buluşmada farklı disiplinlerden akademisyenleri ağırlıyor. Yürütücülüğünü Prof. Dr. Kadir Çüçen ve Ceren İplikçi'nin üstlendiği etkinlik dizisinin dördüncüsü, felsefe meraklılarını Ceren İplikçi ile

birlikte "Aşk Kant İster mi?" sorusu etrafında düşünmeye davet ediyor. Bugün saat 18.00'de Tayyare Kültür Merkezi'nde gerçekleşecek söyleşide sevgi, arzu ve gösteri arasında şekillenen aşk kavrayışı, Sokrates, Platon ve Hannah Arendt üzerinden felsefi bir perspektife ele alınacak. Söyleşi, aynı zamanda aşkın anlamı, temelleri ve insan yaşamındaki yerini de tartışmaya açacak. **Haber Merkezi**

2 bin 500 yıllık serüven; Marsist Bir Felsefe Tarihi

Alan Woods'un Marsist Bir Felsefe Tarihi kitabı Yordam Kitap'tan çıktı. Woods, bu kapsamlı çalışmada felsefi düşüncenin 2 bin 500 yıllık serüvenini, Marksizmin temini odağa alarak berrak ve akıcı bir dille anlatıyor. Antik Yunan'dan Orta Çağ'a, Aydınlanma'dan Hegel'e ve nihayet Marx ile Engels'in diyalektik materyalizmine uzanan çizgide, düşüncenin nasıl geliştiğini, nasıl dönüştüğünü ve her çağda toplumsal gelişmeyle nasıl iç içe ilerlediğini gösteriyor. Woods'un yaklaşımı, felsefeyi soyut ve

kapalı bir alan olmaktan çıkıp, insanlığın üretici güçleriyle, bilimsel ilerlemeyle ve sınıf mücadeleleriyle bağlayan canlı bir tarih olarak yeniden kuruyor. Kitap, hem idealizm ile materyalizm arasındaki büyük çatışmayı gözler önüne seriyor hem de Marksist dünya görüşünün bu tarihsel birikimi nasıl aşarak yeni bir düzeye taşıdığı

günü açıklıyor. Marsist Bir Felsefe Tarihi, yanlış anlamalarla, yüzyesellerle ve postmodern çarpıtmalarla kuşatılmış günümüz felsefe ortamında güçlü bir karşı duruş

niteliği taşıyor. Okura, felsefenin gerçek sorunlarına dönme, büyük düşünürleri kendi tarihsel bağlamlarında kavrama ve insanlığın düşünsel mirasını günümüz mücadeleleriyle ilişkilendirme olanağı sunuyor. Düşüncenin köklerine inmeyi, dünyayı anlamayı ve onu değiştirmeyi hedefleyen herkes için vazgeçilmez bir başvuru kaynağı. **Haber Merkezi**